

Laatdienst 5 mei 2019

Kansen op een vierkante meter

Over Vrouwe Wijsheid, beeld van schepping en verwachting

Bij Spreuken 8,22-31; Marcus 8,1-9; Ruth

Inleiding

Het Zonnelied van Franciscus, waar dit jaar de Laatdiensten over gaan, verwacht veel van het leven op aarde: alles in dat leven looft het! Misschien is het vanwege Vrouwe Wijsheid, die de Eeuwige helpt als hij dat leven schept. Zij komt voor in het Spreukenboek, en is een beeld van het verborgen verband dat er bestaat tussen alle dingen op aarde, een verband waarbij ook mensen betrokken zijn, en waardoor ze veel kunnen. Dat laatste, dat mensen veel kunnen, lees je af aan het verhaal van Ruth, en ook aan dat van de broden en visjes bij Jezus. Er veel van verwachten, veel ook dat ons in handen gegeven is: daar speelt alles omheen vanmorgen.

Overweging

Gij geeft het uw beminden in de slaap,
Gij zaait uw naam in onze diepste dromen.
Gij hebt ons zelf ontvankelijk gemaakt
zoals de regen neerdaalt in de bomen,
zoals de wind, wie weet waarheen hij gaat,
zo zult Gij uw beminden overkomen.

Gij geeft het uw beminden in de slaap – een psalmcitaat.

Maar alles goed en wel, we zullen toch moeten aanpakken. Vrede komt er niet vanzelf, en een aarde die het houdt evenmin, en iedereen een plaats geven, ook dat vraagt inspanningen! Vandaar, gelukkig, de mensen die opstaan en nieuwe keuzes maken; het is nodig! En nu horen zij: God geeft het zijn beminden in de slaap.

Zoals Jezus een keer zei:

‘Met het koninkrijk van God is het zo:
iemand strooit het zaad uit op zijn akker,
hij gaat slapen en hij staat weer op,
zo wisselen nachten en dagen
en het zaaisel kiemt en komt op,
hóe, daar heeft hij geen weet van.
Het is zómaar dat de aarde het geeft,
eerst een halm,
dan een aar,
en dan, ín de aar, de volle korrel.
En wanneer het dan rijp is, het koren,
dan aanstonds laat hij er de sikkel in slaan;
het ís zover: het is oogsttijd.’
(Marcus 4, 26-29)

Zo Jezus: het is zómaar dat de aarde het geeft. We zijn verantwoordelijk, zeker, er móet ook wat gebeuren – en tegelijk: wat er gebeurt, dat gebeurt ook ‘zomaar’.

Want neem nu dat verhaal van Ruth, een niet zo opzienbarend, gewoon-menselijk verhaal.

‘Elimelech’ heet de man van Naomi, ‘Mijn God is koning’ betekent die naam. Maar in het land van die God heerst honger, ze gaan asiel zoeken in Moab, dat vinden ze, maar Elimelech sterft daar, en tot overmaat van ramp hun twee zoons ook nog – mijn God is koning?

Drie vrouwen blijven achter, Naomi, Orpa en Ruth – en als de honger voorbij is, waagt Naomi de tocht terug naar huis. Ruth waagt het mét haar: ‘Jouw volk is mijn volk, jouw God de mijne, waar jij sterft, sterf ik en daar zal ik begraven worden!’ Twee vrouwen door dik en dun bij elkaar, da’s mooi!

In Betlehem komt er een zekere Boaz in beeld, Naomi smeedt een ondeugend plan: Ruth zou hem een keer ’s nachts moeten ontmoeten. Dat komt ervan, het maakt indruk op Boaz, kort daarna trouwen ze, en dan wordt er een kind geboren. Eind goed al goed – ‘Mijn God is koning’, wie weet toch...

Een gewoon-menselijke geschiedenis – van honger en vluchten, terugkeren weer en snode plannen maken, trouwen en een kind krijgen. Ja, zegt de schrijver, een gewoon-menselijke geschiedenis. Maar heb je door wat er inmiddels gebeurd is? Die boreling gaat Obed heten, die de vader is van Isaï, die de vader is van David. Dávid, de grote koning van het beloofde land, de koning met wie alles goed gaat komen! Het was een gewoon-menselijke geschiedenis, zeker, maar zie je dat er ondertussen een grote toekomst op stapel stond? Aldus die schrijver.

Er zijn de grote dingen van God, er zijn de kleine dingen van de mensen, en onzichtbaar – in de slaap, in het donker van de akker – weeft zich daartussen een verband. Abel Herzberg, joods denker en schrijver, zei het zo: ‘Er is in ieder woord een woord, dat tot het onuitspreekbare behoort; er is in ieder deel een deel van het ondeelbare geheel, gelijk in elke kus, hoe kort, het hele leven meegegeven wordt.’
Het kleine en het grote: met elkaar vervlochten in een onzichtbaar verband.

Dat merkte je ook bij die broden en visjes. Jezus spreekt er een zegenbede bij uit, een paar woorden maar, en dan worden er vierduizend gevoed – zeg maar: ontelbaar veel, en uit alle vier de windstreken ook nog – en er blijven zeven manden over: voor alle zeven dagen in de week. De boodschap is duidelijk: dat geringe van die paar broden en visjes, of wat ook maar van al dat kleine dat Jezus her en der aanraadt: het kan meer dan je denkt!

Het is de intuïtie die Jezus zelf ook moet hebben gehad. Want bij die broden en visjes had hij de zegen uitgesproken. Dat is zoiets als: goede woorden erbij uitspreken, woorden die herinneren aan wat die broden en visjes kunnen. Want in den beginne, uit principe, geloofde hij, is aan alles om ons heen iets eigens toegedacht, alles heeft een bepaalde bedoeling gekregen – en die bedoeling zal er ook uit komen, daar hoeft een mens niet zó veel voor te doen: een gebed alleen, die broden en visjes uit gaan delen, en vervolgens doen ze wat ze altijd al in zich hadden.

Zo zal hij dat geloofd hebben, en dat is een al eeuwenoude intuïtie: dat de dingen om ons heen veel meer kunnen dan wij geneigd zijn te denken. Op een keer, een paar honderd jaar voor Jezus, probeert iemand het zich voor te stellen. Tussen twee haakjes, de bijbel is een verzameling van voorstellingen inderdaad, een beeldengalerij waarin mensen raden naar de dingen van het leven. Niet letterlijk nemen dus die galerij, dat spreekt. Maar dit terzijde. Iemand probeert het zich voor te stellen: hoe zou het komen dat het is zoals het is? Dat bijvoorbeeld die broden en visjes, als iemand ze zegent en uit gaat delen, dat die dan zoveel kunnen? Hij stelt zich voor: het komt door wat er gaande was bij de schepping van de wereld – en gaande is nog steeds want schepping gaat almaar door. Die schrijver zegt: wat het ’m doet is dat God daar niet alleen was. Toen hij de wereld schiep was er iemand bij hem, een meisje. Dat meisje hielp hem, helpt hem nog vandaag, bij zijn scheppingswerk. Die schrijver zegt het zo, het staat in Spreuken 8, dat meisje zelf is aan het woord.

‘De Eeuwige heeft mij vóór al het andere verworven,
toen hij zijn scheppingswerk begon, schiep hij eerst mij.
Ik ben in het begin gemaakt, nog voor alles er was,
nog voor de aarde vorm kreeg.
Toen er nog geen oceanen waren, werd ik voortgebracht,
nog voor de bronnen met hun waterstromen.
Toen de bergen nog niet waren neergezet, werd ik voortgebracht,
nog voor er heuvels waren.
De aarde en de velden had de Eeuwige nog niet geschapen,
geen korrel zand was nog gemaakt.
Ik was erbij toen hij de hemel zijn plaats gaf
en een cirkel om het water trok,
de wolken aan de hemelkoepel plaatste,
de oceanen bruisend op liet wellen,
toen hij aan de zeeën grenzen stelde,
het water met zijn woord zijn plaats gaf,
de fundamenten van de aarde legde.
Ik was zijn lieveling,
een bron van vreugde, elke dag opnieuw.
Ik was altijd verheugd in zijn aanwezigheid,
vond vreugde in zijn hele aarde
en was blij met alle mensen.’
(Spreuken 8, 22-31)

Zo die spreukendichter. Dít meisje, zegt hij, wilde God aan zijn zijde voor hij met scheppen begon. Zij was hem het liefste zelfs, alleen mét haar wilde hij doen wat hij deed. Wát hij deed was trouwens niet niks, hij was aan het scheppen, dat wil zeggen hij was bezig paal en perk te stellen aan het kwaad. Er is veel hier dat ons en onze lieve aarde bedreigen kan, het is machtig ook en soms spoelt het over je heen en ben je nergens, maar God scheidt, dat is: hij legt die macht aan banden – verbeeld, in Genesis en hier in Spreuken, in het opzij schuiven van watermassa’s, symbool voor het kwaad. Die worden opzij geschoven, er komt land, en lucht – de mensen kunnen gaan leven, het kwaad ligt aan de ketting. Dat is scheppen - - en daarbij helpt hem dus dat meisje.

Maar wie was zij nou? Wijsheid, zo heeft zij zich kort daarvoor voorgesteld. En Wijsheid, dat heeft naar joodse denkrant niets van doen met ingewikkelde en moeilijke gedachten, wijsheid gaat over de gewone dingen dichtbij huis. Dat Ruth naast Naomi bleef bijvoorbeeld, en de snode plannen van Naomi later, en Boaz die beseft wat 'ie moet doen – maar evengoed ons dagelijks zorgen en aandacht geven, en je hart laten spreken, je verstand gebruiken, durven kiezen af en toe. Dat heet 'wijsheid': het verstandige en gevoelige en soms ook gedurfde handelen dicht bij huis, op je eigen kleine vierkante meter.

Dat heet wijsheid, en dat, moet je nagaan, dat helpt God bij zijn scheppingswerk! Die dichter lijkt te zeggen: God stelt paal en perk aan het kwaad, zeker, hij legt die machtige zeeën aan banden – maar dat doet hij niet zonder dat meisje Wijsheid, hij doet dat via die gewone dingen en manieren van doen, aan mensen in handen gegeven op hun eigen kleine vierkante meter. Zeker weten, zegt hij: wat je hier doet, dat heeft behalve op deze plaats ook verderop effect. Wat je nú doet, dat heeft behalve op dit moment ook later effect. Alles heeft veel meer effect dan je denkt – die dichter gelooft: je legt er zelfs het kwaad mee aan banden, het is niets minder dan meedoen in het scheppingswerk van God.

Dat is niet niks! En dat dus is een al eeuwenoude intuïtie, hier voorgesteld door dat beeld van 'meisje Wijsheid', en terugkomend later in dat verhaal van die broden en visjes: de intuïtie dat de gewone dingen en manieren van doen veel meer kunnen dan wij geneigd zijn te denken. Hij geeft het zijn beminden in de slaap... Het is zómaar dat de aarde het geeft...

Al met al, er moet veel gebeuren, dat is beslist waar. Vrede komt er niet vanzelf, en een aarde die het houdt evenmin, en iedereen een plaats geven, ook dat vraagt inspanningen. Gelukkig daarom, de mensen die opstaan en nieuwe keuzes maken, het is nodig! Gelukkig voor hen, zoveel te meer, dat verborgen verband dat er bestaat tussen de kleine dingen van de mensen en de grote dingen van God!

Alle reden voor goede moed! Als ons een paar broden en visjes, een paar eenvoudige talenten, of wat verder ook, in handen worden gegeven, laten we ze aannemen als een kostbaar geschenk, laten we ze, nieuwsgierig en vol van verwachting, teruggeven aan het leven – wie weet wat er van komt!

Amen

Alkmaar, Laatdienst 5 mei 2019, Jan C. den Hertog